

Bir Gün Tek Başına Romanı: Demokrat Parti Döneminde Merkez-Çevre Çatışması ve Bireyselliğin Savaşı

Melek Bayzan Keseli¹

Öz

Türk siyasi tarihi, toplumsal yaşam üzerinde derin etkiler bırakmış ve bu etkiler, edebiyat alanında da kendini güçlü bir şekilde göstermiştir. Siyasal olaylar, süreçler ve figürler, sosyal yapıyı ve bireylerin hayatını dönüştürerek, edebi eserlerde de önemli bir yansıma bulmuştur. Bu çalışmanın amacı, Vedat Türkali'nin *Bir Gün Tek Başına* romanı üzerinden Demokrat Parti dönemi Türkiye'sinin izlerini sürmek ve romanın arka planındaki siyasal perspektifi irdelemektir. 1950'lerin sonlarına doğru, Demokrat Parti iktidarının son yıllarında şekillenen toplumsal ve siyasal atmosfer, romandaki karakterlerin yaşamlarını doğrudan etkileyen bir arka plan sunmaktadır. Bu bağlamda, merkezin ve çevrenin çatışmasının birey üzerindeki etkisi, özellikle 'tek başınalık' duygusuyla ilişkilendirilerek incelenecektir. Merkez-çevre ilişkisi üzerinden bireylerin toplumsal yaşamla nasıl bir etkileşim içinde olduğu, siyasal süreçlerin bireysel dünyayı nasıl şekillendirdiği üzerinde durulacaktır. Sonuç olarak, *Bir Gün Tek Başına* romanı, bireyin siyasal yaşamdan ve toplumsal baskılardan bağımsız olma mücadelesini yansıtarak, dönemin siyasal koşullarının bireyin içsel dünyasında nasıl bir kırılma yarattığını anlamamıza yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bir gün tek başına, Merkez-çevre çatışması, 27 Mayıs darbesi, Demokrat Parti, Vedat Türkali.

Bir Gün Tek Başına: The Center-Periphery Conflict and the Struggle for Individuality in the Democratic Party

Abstract

Turkish political history has profoundly influenced social life, and these effects have been strongly reflected in literature. Political events, processes, and figures have transformed social structures and individual lives, leaving a significant imprint in literary works. The aim of this study is to trace the marks of the Democratic Party era in Turkey through Vedat Türkali's *Bir Gün Tek Başına* and examine the political perspective underlying the text.

Set in the final years of the Democratic Party's rule in the late 1950s, the social and political atmosphere of the time directly influences the lives of the characters in the novel. In this context, the impact of the center-periphery

¹ Sorumlu yazar/Corresponding author: Doktora öğrencisi, Melek Bayzan Keseli, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, melek_bayzan19@erdogan.edu.tr ORCID: 0000-0001-6756-9187

Atıf/Citation: Bayzan Keseli,, M. (2024). Bir gün tek başına romanı: Demokrat Parti döneminde merkez çevre çatışması ve bireyselliğin savaşı. Bursa Uludağ Journal of Economy and Society, 43(2), 125-145.

conflict on individuals, particularly in relation to the feeling of 'solitude,' will be explored. The study will analyze how the center-periphery relationship shapes individual interaction with society and how political processes shape the individual world. Ultimately, *Bir Gün Tek Başına* illustrates the individual's struggle to remain independent from political life and societal pressures, shedding light on how the political conditions of the time created a fracture in the individual's inner world.

Keywords: Bir gün tek başına, Center-periphery conflict, May 27 coup, Democrat Party, Vedat Türkali.

1. Giriş

Türkiye'nin 1950'li yılları, demokratikleşme süreci açısından kritik bir dönüm noktası olmuştur. Demokrat Parti'nin iktidara gelişiyle birlikte, Türkiye'nin siyasal yapısı büyük bir değişim geçirmiş ve bu değişim, toplumsal yaşamı derinden etkilemiştir. Demokrat Parti dönemi, özellikle merkezin çevreye karşı kurduğu hegemonik ilişkiler, sınıfsal farklılıklar ve ideolojik çatışmalarla şekillenmiş, bu durum bireylerin toplumsal yaşam içindeki yerini ve siyasal duruşlarını büyük ölçüde etkilemiştir. Bu noktada merkez-çevre ayrımı, sadece siyasal bir ayrışma olarak değil, aynı zamanda ekonomik ve kültürel farklılıklar üzerinden de okunabilecek bir toplumsal yapının ürünü ya da çatışması olarak değerlendirilebilir. Bu çatışma kimi zaman “merkez-çevre çatışması” üzerinden okunabilir.

Merkez-çevre kavramı, Amerikalı sosyolog Edward Shils tarafından ortaya atılmış ve Türk düşün dünyasına Şerif Mardin tarafından kazandırılmış bir kavramdır (Gülener, 2007, s. 36). Toplumsal ve siyasal yapıları analiz etmek için kullanılan önemli bir çerçevedir. Şerif Mardin'in geliştirdiği bu kavram, özellikle Türkiye'nin modernleşme sürecini anlamlandırmada sıkça başvurulan bir yaklaşımdır. Mardin'e göre Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçte devlet otoritesinin ve elitlerin oluşturduğu “merkez” ile, merkeze kıyasla daha az iktidar ve temsil gücüne sahip olan “çevre” arasındaki ilişki, Türkiye'nin siyasal ve toplumsal dinamiklerini şekillendiren temel unsurlardan biri olmuştur. Bu çalışmada Vedat Türkali'nin *Bir Gün Tek Başına* romanı doğrultusunda “merkez-çevre çatışması” incelenecek ve bu çatışma karşısında bireyselliğin savaşı anlaşılmaya çalışılacaktır.

Şerif Mardin “*Türk Modernleşmesi*” isimli kitabında, romanların anlattıkları dönem hakkında okuyucuya pek çok bilgi verdiğini ifade etmektedir (Mardin, 2008, s. 30). Biz de bu çalışmada Vedat Türkali'nin *Bir Gün Tek Başına* romanı üzerinden Demokrat Parti döneminin toplumsal ve siyasal yapısını ve bireysel alandaki etkisini derinlemesine incelemeye çalışacağız. Dönemin siyasal atmosferini ve bireyin bu atmosferdeki varoluş mücadelesine odaklanacağız. Demokrat Parti'nin son yıllarındaki toplumsal ve siyasal koşullar, romanın karakterlerinin yaşamlarını şekillendirirken, merkez-çevre çatışmasının bireysellik üzerindeki etkilerini de gözler önüne serer.

Merkez ile çevre arasındaki gücün dağılımı ve toplumsal hiyerarşi, bireylerin aidiyet duygusunu, kimliklerini ve toplum içindeki rollerini nasıl inşa ettiklerini belirlerken, aynı zamanda bireysel *tek başınlık* duygusunun derinleşmesine de neden olmuştur. Bu noktada roman, bireyin toplumsal ve siyasal koşullar altında yaşadığı kimlik karmaşasını ve yalnızlığını, tarihsel bağlamda şekillenen bir fenomen olarak ele almaktadır.

Bu çalışmada, merkezin ve çevrenin çatışmasının bireyin içsel dünyasında ve bireyin ait olduğu toplumsal yapılar içinde nasıl bir kırılma yarattığı, Vedat Türkali'nin “*Bir Gün Tek Başına*” metni üzerinden analiz edilecek ve bireyselliğin siyasal alandaki yeri tartışılacaktır. Ayrıca, merkez-çevre ilişkisinin bireysel ve toplumsal düzeyde yarattığı kırılmalar ele alınacak ve Türkali'nin metni üzerinden analiz edilecektir. Böylece, bireyin siyasal alandaki konumu ve çevre ile kurduğu ilişkilerin dönüşümü üzerine kapsamlı bir değerlendirme yapılacaktır. Bu inceleme, romanın bireysel kimlik inşasını nasıl ele aldığını ve siyasal baskının bireyler üzerindeki etkisini hangi yöntemlerle yansıttığını

gösterecektir. Analiz sürecinde toplumsal ve siyasal bağlamın birey psikolojisine etkisi, roman kahramanlarının çatışmaları, kararsızlıkları ve yaşadıkları olaylar üzerinden okunarak, bireysel özgürlük arayışının hangi sınırlar içinde mümkün olduğu sorgulanacaktır.

2. Vedat Türkali ve Türk yazın hayatına katkısı

Bir dönem romanı olma noktasında önemli eserlerden sayılan *Bir Gün Tek Başına* isimli eserin yazarı Vedat Türkali'dir. Vedat Türkali, 1919'da Samsun'da doğmuş ve asıl adı Abdulkadir Pirhasandır. Vedat Türkali ismini sinema ile ilgilendiği dönemlerde kullanmaya başlamıştır (Özdemir S. , 2005, s. 25). BBC Türkçe'ye verdiği röportajda ise 13 Mayıs 1919'da doğduğunu söylemiştir. Kimlik adının Abdulkadir Demirkan olduğunu daha sonra ise Pirhasanoğulları soyundan geldiği için Abdulkadir Pirhasan olarak değiştirdiğini ifade etmiştir. Samsun Lisesi, askeri öğrenci olarak devam ettiği İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı (1942) mezunudur.

Akşehir, İstanbul Maltepe ve Kuleli askeri liselerinde öğretmenlik yapmıştır. Kuleli'deki öğretmenlik sırasında 141. Maddeye aykırı faaliyetlerde bulunmaktan dokuz yıl hapis cezasına çarptırılmıştır." (Işık, 1990, s. 435). Öğretmenlikten uzaklaştırıldıktan sonra tıpkı romanındaki başkahramanda da olduğu gibi bir dönem, arkadaşı ile kitapçı dükkânı işletmiş ancak devam ettirememişlerdir. Bir dönem de yayınevlerinde çalışmıştır. 1950'lerde ise siyasi sansürlerden ve tutuklamalardan dolayı kaleme aldığı eserlerindeki adını Vedat Türkali olarak kullanmıştır. 1960'dan sonra Yılmaz Güney ile tanışmış ve senaristlik yapmaya başlamıştır. Bir yandan da yavaş yavaş yayınlayacağı eserleri kaleme almaya başlamıştır.

Vedat Türkali yedi yıl tiyatro yazarlığı yapmıştır. 141. Basamak (1971), Bu Ölü Kalkacak (1976), Dallar Yeşil Olmalı (1985) yazdığı oyunlardan bazılarıdır. Yazarımızın romanlarından bazıları şunlardır: *Bir Gün Tek Başına* (1975), Mavi Karanlık (1983), Yeşilçam Dedikleri Türkiye (1986) dir. "Milliyet Yayınları 1974 Roman Yarışmasında birincilik kazandıktan sonra basılan -*Bir Gün Tek Başına*- bu romana Orhan Kemal Armağanı (1976) da verildi." (Necatigil, 2016, s. 85). Yazarımız 2016 yılında hayatını yitirmiştir.

Bizler için bir döneme ışık tutan *Bir Gün Tek Başına* romanı 1974 yılında kaleme alınmıştır. "Vedat Türkali, 27 Mayıs'a aydın-halk uyumsuzluğu açısından yaklaşır. Bu nedenle de *Bir Gün Tek Başına*'nın şahıs kadrosunu aydınlar, üniversite öğrencileri ve işçiler oluşturur." (Arsever, 2018, s. 909). Edebiyat çevrelerince büyük yankı uyandıran romandan pek çok edebiyat düayeni övgü ile söz etmektedir. Hilmi Yavuz, *Milliyet Sanat* dergisine verdiği bir demeçte "(...) insan dünyasının derin ve doğurgan diyalektiği içinde kavratmaya çalışan bir roman (...) Türkali'nin romanı Türk edebiyatında bir dönemeci vurguluyor." (Özdemir S. , 2005, s. 46) sözlerini kullanmıştır.

Vedat Türkali, Hilmi Yavuz'un roman ile alakalı incelemelerinin ve yorumlarının kendi düşünce dünyasındaki oluşuma en yakın yorumlar olduğunu ifade etmektedir (Everest Yayınları, 2005, s. 90). Mete Tuncay da yine aynı dergideki bir yazısında "(...) Türkali'nin romanı, belki buruk sürükleyiciliğinin yanı sıra böyle güncel sorunları da işlediği için, yalnız evrensel bir sevgi çıkmazının öyküsü olmakla kalmıyor, çağın ortamını yansıtan bir belge değeri kazanıyor." (Özdemir S. , 2005) diyerek tarihi bir roman olmasını da ön plana çıkarmıştır.

Yazarın ilk romanı olarak bilinen *Bir Gün Tek Başına* romanı aslında "Kanlı Perşembe" adıyla çekilmeyi tasarlanan bir film olarak karşımıza çıkmıştır. "Türkali, 27 Mayıs öncesinin olayları içinde yer almış Castro Nuri gibi isimlerle konuşmuş ve olaylarla ilgili araştırma yapmış; ancak, film projesi gerçekleşmeyince buradaki malzemeyi romanında kullanmıştır." (Purçak, 2018, s. 198). Milliyet

Yayınları'nın 1974 yılında düzenlediği ve sonuçları 24 Ocak 1975'te açıklanan roman yarışmasına yolladığı eser, birinci seçilmiştir.

Arsever bir makalesinde *Bir Gün Tek Başına* romanı için şu ifadeleri kullanır: "Yıllar önce karıştığı öğrenci olayları sonunda gözüaltına alınmış ve o sırada yediği iki tokat nedeniyle korkup sinmiş, düşüncelerini bir daha eyleme dökememiş, toplumla ve mevcut düzenle bağdaşamamış Kenan'ın öyküsüdür." (Arsever, 2018, s. 903). Samsakçı, *Siyaset ve Roman* isimli kitabında *Bir gün Tek Başına* romanının "Marksist bakış açısı ve literatürü en açık ve dolaysız şekilde kullanan eser olduğu görülecektir." (Samsakçı, 2014, s. 491) ifadesini kullanmıştır.

Bahsedeceğimiz *Bir Gün Tek Başına* romanında da kahramanımız Kenan'ın kitapçı işlettiğini ve siyasi tutuklamaların olduğu içerikleri görmekteyiz. Bu bilgilerden hareketle roman, yazarın kendi hayatını ve dönemin siyasal gerçekliğini yansıtmaya çalıştığı açılarından oldukça dikkate değer bölümler de içermektedir.

3. Merkez-çevre kavramı ve Türk siyasi yapısındaki yeri

3.1. Genel hatlarıyla merkez-çevre kavramı

Merkez-çevre kavramı, toplumsal ve siyasal yapıların analizinde önemli bir çerçeve sunan kavramlardan biridir. Bu model, toplumlarda siyasi, ekonomik ve kültürel iktidarın dağılımını açıklamak için geliştirilmiş olup, özellikle modernleşme ve siyasal dönüşüm süreçlerini anlamada önemli bir yere sahiptir. Kavramın temelini Amerikalı sosyolog Edward Shils (1975) atmıştır. Shils'a göre her toplum bir "merkez"e sahiptir ve bu merkez, toplumu yönlendiren değerlerin, normların ve sembollerin yoğunlaştığı yerdir. Shils'a göre bu yer tinsel değerleri ve mitleri kullanarak kendisine kutsiyet atfeder (Shils, 2002, s. 86). Etki alanı ve etkileme potansiyeli oldukça geniştir. Merkez, genellikle ekonomik, siyasal ve kültürel gücü elinde bulunduran devlet kurumları, bürokrasi, ordu ve entelektüel elitlerden oluşur.

Çevre ise merkezin dışında kalan, merkezin ideolojik ve ekonomik kontrolüne daha az dâhil olmuş kesimlerden oluşur (Shils, 2002, s. 86). Genellikle kırsal nüfus, alt sınıflar, yerel dini gruplar ve merkez tarafından tam anlamıyla temsil edilmeyen toplulukları ifade eder. Yetim'e göre "Modern anlamda merkez-çevre ilişkisindeki bu önemli boyut, devletin işleyiş mekanizmasını oluşturan bürokratik yapı ile siyasetin gelişmesi ve kitleselleşmesi ile ortaya çıkan demokrasi arasındaki ilişkide kendisini gösterir." (Yetim, 2025, s. 46)

Timur'a göre, merkez-çevre ilişkisi yalnızca siyasal bir ayrışma değil, aynı zamanda ekonomik ve kültürel güçlerin bir mücadele alanıdır (Timur, 2008, s. 243). Bu görüşüyle merkezin hegemonya kurma kapasitesine odaklanmış ve siyasal elitlerin çevre üzerindeki baskısını analiz etmiştir. Mardin'e göre merkez, genellikle siyasi, ekonomik ve kültürel gücü elinde bulunduran devlet kurumları, bürokrasi, aydınlar ve askeri elitlerden oluşur. Osmanlı döneminde merkez, saray ve devletin idari yapılarıyla temsil edilirken, Cumhuriyet döneminde bu rolü bürokratik ve askeri elitler üstlenmiştir. Çevre ise daha çok yerel topluluklar, geleneksel unsurlar ve merkezin ideolojik yapısına tam olarak eklenmemiş kesimlerden meydana gelir (Mardin, 2008, s. 272). Merkez ve çevre kendi içerisinde bir kültüre ve bir kimliğe sahiptir.

Mardin'e göre her toplumunda bir "merkez" vardır ve bu toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçte devlet otoritesinin ve elitlerin oluşturduğu "merkez" ile, merkeze kıyasla daha az iktidar ve temsil gücüne sahip olan "çevre"

arasındaki ilişki, Türkiye'nin siyasal ve toplumsal dinamiklerini şekillendiren temel unsurlardan biri olmuştur.

Sonuç olarak, merkez-çevre kavramı toplumsal yapının dönüşümünü anlamak için kritik bir çerçeve sunmaktadır. Merkez ve çevre arasındaki güç dengesi, zaman içinde değişebilir ve bu değişimler siyasal, ekonomik ve toplumsal dönüşümlerin temelini oluşturur. Türkiye bağlamında, bu modelin özellikle Demokrat Parti dönemiyle birlikte nasıl şekillendiği bir sonraki başlıkta ele alınacaktır.

2.2. Türkiye'de merkez-çevre ikiliği ve demokrat parti

Merkez-çevre kavramı Türk düşün dünyasına Şerif Mardin tarafından kazandırılmış bir kavramdır (Gülener, 2007, s. 36) ve özellikle Türkiye'nin modernleşme sürecini anlamlandırmada sıkça başvurulan bir yaklaşımdır. Türk toplum yapısında toplumsal temelli bir sınıf bölünmesi ya da sınıf temelli bir yapı oluşmadığı için toplumsal dönüşüm daha çok merkez ve çevre çatışması, başka bir deyişle yöneten ve yönetilen ilişkisi, üzerinden gerçekleşmiştir. Ek olarak Türk modernleşmesi Avrupa modernleşmesinden farklı olarak merkez-çevre ilişkisinde "karşı karşıya gelme, bir çatışma" (Keyman, 2015, s. 51) şeklinde üretilmiştir. Türkiye'de, karşı karşıya gelme ve çatışma durumunu anlamlandırmak için genellikle Batı dönüşümü ile karşılaştırma yapan Şerif Mardin, Türkiye'nin merkez ve çevre çatışmasını din ve siyaset üzerinden gerçekleştirmektedir.

Türkiye için merkez-çevre ilişkisini dönüştüren ya da yeniden gündeme gelmesini sağlayan pek çok gelişme yaşanmıştır. Bunlardan en önemlileri: "1950'de DP'nin iktidara gelmesi, 1970'te MNP'nin kurulması, 1983'te ANAP iktidarı, 1996 Refah-Yol koalisyonu ülkedeki merkez çevre ilişkisi açısından önemli gelişmeler olsa da merkez çevre ilişkisindeki asıl dönüşüm 2002 sonrası, AKP iktidarında yaşanmıştır." (Tuncel & Gündoğmuş, 2012, s. 139). Metnimiz bağlamında DP ve merkez-çevre ilişkisi önem arz etmektedir.

Türkiye'de Demokrat Parti'nin 1950'de iktidara gelişi, merkez-çevre ilişkisinde önemli bir kırılma noktası olmuştur. Çünkü Keyder'in de ifade ettiği gibi 1950 seçimlerine kadar siyaset seçkin ve elit sınıfın işi gibi görülmüştür. Bürokrasi veya iktidar arasında bölünür, devredilir ya da pazarlık elverdiği ölçüde burjuvaziye devredilirdi (Keyder, 2015, s. 147). Çok partili hayata geçiş ve Demokrat Parti'nin çevreye yakın politikası neticesinde "millete gitmek" veya "sine-i millete dönüş" düşüncesi üzerinden siyasal alanda yeni bir tür siyasi faaliyet olarak çokça kullanılmaya başlanmıştır.

Uzun yıllar boyunca Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin ve devlet bürokrasisinin temsil ettiği merkez karşısında, Demokrat Parti daha çok çevreden gelen ve merkeze karşı bir alternatif sunan kesimleri temsil etmiştir. Mardin'in tespiti ile bürokrat karşıtı çevre kimliğine sahip olanlar ulusal düzeyde etkinlik gösteren Demokrat Parti'ye ve onun yerine geçenlere karşı bir bağlanma biçimi geliştirmişlerdir (Mardin, 2024, s. 75). Arnold Leder, Demokrat Parti iktidarının merkez-çevre ilişkisi açısından ilginç bir noktada durduğunu şu cümlelerle ifade eder:

"Demokrat Parti'nin milli düzeydeki kurucularının çoğu, CHP liderleri gibi, bürokratik seçkinlerden oluşmasına rağmen, parti kısa sürede çevrenin kültürüyle özdeşleşti. Demokrat Parti kırsal kesimden taraftar toplayan ilk siyasal parti haline geldi (...) ve kendilerini, nefret edilen merkeze karşı çevrenin savunucuları olarak göstermek için her türlü çabayı sarfetteler." (Leder, 1979, s. 82)

Ancak, zamanla çevrenin iktidara gelmesi, yeni bir merkez inşasını da beraberinde getirmiş ve bu dinamik süreklilik kazanmıştır. Demokrat Parti ile iktidara gelen yeni siyasal elit, öncesinde yani tek parti dönemi yapıdan farklı özellikler göstermiştir. Meclis dağılımında bu durum ortaya çıkmaktadır.

Meclis yapısında asker ve sivil bürokratlar yerine tarım ve ticaret kökenli elit sayısında artış göze çarpmaktadır (Bozkurt, 1998, s. 3575). Kahraman'ın da belirttiği gibi meclis yapısındaki en önemli yenilik meslek grupları ve temsil durumu olmuştur (Kahraman, 2012, s. 368).

Demokrat Parti iktidara gelişi ile çevreyi daha çok yansıtan bir sistem oluşturmuştur. Kalaycıoğlu ve Keyder analizlerinde seçiliş sürecinde yerelliği ve taşıyıcı temsil eden bir içerik belirlemiştir (Kalaycıoğlu, 1998, s. 819; Keyder, 2015, s. 159). Bu seçimde bürokratlar ister askeri ister sivil olsun mecliste temsiliyet anlamında %4 oranında temsil edilmişlerdir (Turhan, 2000, s. 174).

Çevre temsili güçlü olan Demokrat Parti'nin çevreyle entegrasyonunu sağlayan önemli girişimler: tarımdan alınan verginin kaldırılması, tarımsal kredi kolaylıklarının sağlanması, tarım ürünlerinin taşınmasının kolaylığı için karayol yapımının desteklenmesi (Mardin, 2010, s. 132) uygulamaları olmuştur. Ekonomi alanında hızlı bir ivme gözlenmesi DP ve çevre yaklaşımını daha da hızlandırmıştır.

DP'yi çevreye yaklaştıran en etkili söylemi "Yeter Söz Milletindir." sloganı olmuştur. Bu söylem DP'nin bir cazibesi olarak görülmüştür. "Bu ekseninde, Demokrat Parti'nin belki de en önemli vaadi, devletin halka yaklaştırılmasıydı." (Özçelik, 2010, s. 171). Sıradan insanın siyasete karışabilmesi ve bu eylemi ile kendini erdemliler sınıfında görmesi Antik Yunan düşüncesine dayanacak kadar eskidir.² Halkı siyasetle buluşturma düşüncesi Demokrat Parti'nin çevreye ve halka yaklaşımını kolaylaştırmıştır. Halk, dilinin dönmediği "Demokrasi"yi benimsemiş gözükmemektedir. Halkın büyük çoğunluğu "demokrat" kelimesini söyleyemediği için bu kelimeyi "demirkırat" olarak telaffuz etmiştir. "DP, halk adına hareket ettiğini ifade eden militan laik ve devletçiliğe dayalı 'dışlayıcı' tek parti popülizmi yerine, laikliği ikinci plana itip, özel teşebbüsü öne çıkaran ve halkın taleplerini dikkate alan 'kapsayıcı' bir popülist siyasal hareket olarak resmedilmiştir." (Demirel, 2016, s. 127). Bu kapsayıcılığı sayesinde geniş bir halk kitlesine hitap etmeyi ve demokrasi söylemini kabul ettirmeyi başaramıştır.

Bütün bunların yanı sıra roman analizinin daha sağlam temele oturabilmesi için 1950'li yıllar Türkiye'sini ve Demokrat Parti yönetim sürecini değerlendirmeye dahil etmek gerekmektedir.

4. Özgürlük ve güvenlik ikileminde bir dönem: 1950'ler ve demokrat parti

4.1. Demokrat parti ve kuruluş süreci

Demokrat Parti'nin kurulmasını hazırlayan süreç özellikle 1945 yılında artan söylemler ile demokrasi isteğinde aranabilir. Aydınlar, çok partili bir rejim olmaksızın demokrasinin işlerlik kazanamayacağını sık sık dile getirmişlerdir. Bu durumun savunucuları aynı zamanda Cumhuriyet Halk Partisi içinde de bir muhalefete sebep olmuştur. İsmet İnönü 19 Mayıs 1945 tarihinde, savaşın baskısının da ortadan kalkmasının etkisi ile açıkça demokrasiye geçişin sözünü vermiştir. CHP Genel sekreteri Kasım Gülek "İsmet Paşa buna karar verdikten sonra birçoklarımızla istişare etti. Çok konuşmalar yaptık. Kimimiz hemen başlayalım. Ama başlangıçta biraz daha temkinli davranalım dediler. İsmet Paşa buna hemen başlayalım kanısındaydı." (Birant, Dünder, & Çaplı, 2007, s. 19) diyerek bu sürece dair yaşanan parti içi diyalogları aktarmaya çalışmıştır.

² Antik Yunan düşüncesinde iyi bir yurttaş olmanın koşulu siyasal meselelere veya ülke için önemli kararlara katılım sağlamak ve siyasal alanda bulunmak olarak görülmekteydi. Siyasal alanda var olmanın koşulu ise demokrasi olarak görülmüştür.

Demokrasiye ve çok partili siyasal sisteme geçiş elbette sancılı bir süreç sonrasında karşımıza çıkmıştır. “21 Mayıs’ta başlayan bütçe görüşmeleri mecliste şiddetli bir muhalefetin varlığını göstermiştir. Adnan Menderes, Ferudun Fikri Düşünsel, Hikmet Bayur, Emin Sazak gibi konuşmacılar hükümete kuvvetli bir şekilde çıkmışlar ve tek parti döneminin alışık olmadığı bir sertlikle hükümeti eleştirmişlerdi.” (Eroğul, 2013, s. 13). 29 Mayıs 1945 itibari ile yapılan bütçe oylamasında 368 oya karşı beş kişi aleyhte oy kullanılmıştır. Bunların arasında dört kişi Demokrat Parti’nin kurucusu olacak kişilerdir. Ayrıca bu isimler Türk siyasetinde yapısal bir değişime de öncülük eden kişilerdi. Bu dönemi, CHP’nin temsil ettiği ‘kitle partisi’nden, DP’nin temsil ettiği ‘kucaklayıcı parti’ye geçiş olarak düşünmek gerekmektedir (Kahraman, 2012, s. 242).

Demokrat Parti’sinin kuruluş belirtileri *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu*³’nu görüşmelerinde kendini göstermiştir. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, savaş ekonomisi ile zayıflayan köylü kesimine destek olmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, Timur’a göre bu toprak reformu oldukça gereklidir çünkü ülkede “15.000 dönüme sahip 418, yine ortalama 3000 dönüme sahip de 5.764 işletme bulunmaktaydı.” (Timur, 2008, s. 214-215).

Bununla beraber “CHP iktidarının aşınan meşruiyetini onarma ve özellikle savaş ekonomisi karşısında ağır külfetler yüklenen köylülüğün desteğinin sağlanarak, iktidar mücadelesinde saflarını sıklaştırma arayışına tekabül ettiği söylenebilir.” (Özçelik, 2010, s. 168). Hal böyleyken Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun getireceği değişikliklerden memnun olmayan parti içi muhalefet, derin tartışmaların yaşanmasına sebep olmuştur. Parti içindeki büyük toprak sahipleri, “özel mülkiyet ilkelerine meydan okuduğu ve ‘belirsiz’ bir sosyal adalet kavramı için verimlilik sorununu ihlal ettiği gerekçesiyle tasarıya derhal karşı çıktı.” (Keyder, 2013, s. 322).

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun çıktığı günlerde dört milletvekili⁴ parti grubuna ‘Dörtlü Takrir’ adıyla bir genelge vermiş ve Genelge dört kişinin muhalefeti karşısında oybirliği ile reddedilmiştir. Bu önerenin reddedilmesinin ardından Menderes ve Fuat Köprülü *Vatan* gazetesinde açık bir muhalefet sergilemiştir. İnsan hakları ve hürriyetler, antidemokratik hükümlerin ilgası, baskının kaldırılması, ekonomik düzen gibi liberal demokratik temalara değinmişlerdir.

Bu yayınlar üzerine bu iki isim oybirliği ile partiden ihraç edilmiştir. Bir süre sonra Refik Koraltan da *Vatan* gazetesinde verdiği usulsüz ihraç demeci dolayısıyla aynı son ile karşılaşmıştır. Celal Bayar ise bu durumlar karşısında kendi isteği ile partiden istifa etmiştir. İşte tüm bu sebepler, Cumhuriyetin kuruluşunun ardından tek parti yönetimi ile sürdürülen rejimin, 7 Ocak 1946’da Demokrat Parti’nin kurulmasıyla çok partili siyasal hayatın sürecini resmen başlatmıştır.

“Tarihçiler, Demokrat Parti’nin Mayıs 1950’deki ezici seçim zaferinin modern Türk siyasal tarihinde bir dönüm noktası oluşturduğu konusunda uzlaşmışlardır. Hem DP’nin (CHP’nin 69 sandalyesine karşılık 408 sandalyeyle) ezici bir çoğunluğa sahip olduğu yeni meclisin ve hem de yeni hükümetin niteliği eskisinden çok farklıydı.” (Zürcher, 2019, s. 257).

CHP ile arasındaki farklılık hegemonik iktidar alanından ibaret olmuştur. Demokrat Parti bünyesinde bürokratik kesim, askeri kesim ve burjuva kesimini kapsayacak bir güç alanına sahip değildi. Bir konuşmasında İsmet İnönü Demokrat Parti’nin, bir iktidarı ayakta tutacak güç odaklarından mahrum

³ Bu kanun “Topraksız köylülere toprak dağıtma ve sosyal adaleti sağlama gerekçesiyle hazırlanan kanunla, 5 hektarın altındaki toprakların millileştirilmesi ve böylece Türk tarımsal orta sınıfın belkemiği olan, ihracata yönelik üretim yapan küçük ve orta büyüklükteki toprak sahiplerinin tasfiye edilmesine çalışılmaktaydı.” (Karpat, 2009, s. 188)

⁴ Bu dört milletvekili: İzmir Milletvekili Celal Bayar, Aydın Milletvekili Adnan Menderes, İçel Milletvekili Refik Koraltan ve Kars Milletvekili Fuat Köprülü’dür.

olduğunu dile getirmiştir. Zürcher'e göre "Demokrat Parti eski rejimden devrıldıkları bürokrasi ve orduya güvenmiyordu ve bunları kendi denetimleri altına almak için büyük gayret sarf ediyorlardı." (Zürcher, 2019, s. 258). Bu bilgiler ışığında Demirel "Ordu söz konusu olduğunda DP'nin temel kaygısının TSK içinde demokratik tutum, değer ve davranışların yerleşmesinden ziyade ordunun DP'nin yapmak istediklerine muhalefet etmemesi olduğu söylemek herhalde abartma olmaz." (Demirel, 2016, s. 136) demektedir. Ayrıca bürokrasi ve iktidar çatışması, dönem Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından da endişe ile karşılanmış, siyasal partiler ile çatışma halinde olmak doğaldır. Fakat "...bir siyasal partinin hem kamu yetkisini hem de bu yetkinin getirdiği araçları kendi elinde tutan bürokrasiden gelen baskılara katlanması kabul edilemez." (Heper, 2015, s. 132) sözlerini söylenmesine neden olmuştur.

Seksen küsur maddelik bir parti programı ile kurulan Demokrat Parti liberalizm ve demokrasi üzerinde yoğunlaşmış bir parti programına sahiptir. Liberal öğretisi hem kişisel hürriyetler hem de iktisadi faaliyetler açısından öncelenmiş durumdadır. Üniversitelerin özerklikleri, özel teşebbüs ve sermayenin faaliyetlerinin esas olduğu, devlet teşebbüslerinin özel kuruluşlara devredilmesinin istendiği, vergide, dolaysız vergiden yana oldukları gibi hususlar özellikle liberal bir ekonomi için büyük önem arz etmekteydi.

Demokrat Parti döneminde ekonomide sanayi ağırlıklı üretimden ziyade, tarıma dayalı üretim desteklenmiştir.⁵ 1950-1954 yılları arasındaki dış politika ve iklim şartları tarıma dayalı politikaların büyük oranda gerçekleşmesini sağlamıştır. Ekilebilen toprak arttırılmış, tarımda makineleşme hız kazanmış, gübreleme faaliyetleri desteklenmiş ve çiftçiye kredi imkânları sunulmuştur. 1950 yılında Türkiye için başlıca ekonomik göstergelerde ihracat %93 oranında tarım ürününden oluşmaktaydı. Bu ürünler, tütün, pamuk, fındık, zeytin gibi ürünlerdir ve tarımın Milli gelirdeki payı %50 dolaylarındadır (Çankıç, 2002, s. 624).

Kahraman, *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi* isimli kitabında Demokrat Parti'nin ekonomik alanda tek tabanlı bir anlayışa sahip olmadığını, "Tarım dolayısıyla küçük köylülük, ticaret burjuvazisi yaratma amacıyla taşra eşrafı, ithalat ve ithal ikamesi politikaları aracılığıyla metropol burjuvazisi, KİT'ler aracılığıyla gene daha kozmopolit bir tabanla ilişkilerini sürekli biçimde devam ettirmektedir." (Kahraman, 2012, s. 273) sözleriyle dile getirmektedir.

Demokrat Parti döneminde Marshall desteği ile Sovyetlerin baskısı altında kalan Yunanistan ve Türkiye'ye yapılacak yardımlar gündeme gelmiştir. Bu iki ülkenin Doğu Blok'una kayması engellenmeye çalışılmıştır. Aslında 1946'da Türk büyükelçi Münir Ertegün'ün naaşının İstanbul' getirilmesi sürecinde "ABD ile yapılan askeri donanım kredi anlaşması ve borç tasfiyesine yönelik mali anlaşmalar, karşılıklı iki hükümetçe 'Türk Amerikan dostluğunun birer nişanesi' olarak algılandı" ve Marshall yardımlarının temeli oluşturulmuş oldu (Bengi & Zat, 2021, s. 129).

Marshall yardımları aynı ve maddi yardımları kapsamaktaydı. Özellikle tarımda traktör kullanımının artmasında bu yardımları etkisi çok büyüktür. Traktör kullanımı hem tarlanın daha derin sürülmesi ve işlerin daha hızlı ilerlemesini sağlamaktaydı. Ayrıca traktör kullanımıyla beraber römork kullanımının da yaygınlaşması köylünün piyasaya ulaşmasını sağlamış ve birinci elden toptan ya da perakende satış yapabilmesine olanak vermiştir (Çankıç, 2002, s. 626).

Marshall Planına göre "Avrupa ülkeleri her şeyden önce kendi aralarında bir ekonomik iş birliğine girişmeli ve birbirlerinin eksiklerini kendileri tamamlamalıydı. Genel iş birliği sonunda bir açık

⁵ Siyasi tercih tarıma dayalı olsa bile Keyder'e göre sanayi alanında da hızlı bir gelişme görülmüştür. Buna sebep olarak tarımsal gelirin artması sonucu iç pazarın genişlemesi gösterilmiştir (Keyder, 2013, s. 278).

çıkarsa Amerika bu açığın kapatılması için yardım etmeliydi.” (Armağanoglu, 2009, s. 542). Marshall yardımlarının etkisi ile gelişen tarımsal faaliyetler Demokrat Parti’nin tarımla uğraşan köylü kesime yakın bir parti siyaseti izlemesinde büyük bir etkindir. ABD’nin Marshall yardımlarına ek olarak savaş sonrası kurulmuş olan Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası gibi finansman desteği fırsatları da ekonominin desteklenmesinde büyük bir öneme sahip olmuştur.

1950-1960 arasında Türk ekonomisinde hızlı bir gelişme sağlanmıştır. “bu dönemimin gayri safi gelişme hızı %6.7, net gelişme hızı %3.9 olmuştur. Endüstrileşmenin en önemli göstergelerinden olan şehirleşme 1950’de %18.5 iken bu oran 1960’da %25.2’ye varmıştır.” (Turhan, 2000, s. 187). Bu durum da büyük alt yapı yatırımlarını beraberinde getirmiştir.

4.2. Demokrat parti’nin icraatleri ve merkez-çevre ilişkileri

Demokrat Parti, iktidarı eline aldığı anda hızla girişimlerine başlamıştır. 16 Haziran 1950’de toplanan meclis “Arapça ezan yasağı”nı kaldırılmış ve 14 Temmuz 1950 tarihinde bir “Af Kanunu” çıkarılmıştır. CHP iktidarı döneminde suç işlenmiş suçlular affedilmiştir. “25 Haziran 1950’de Kuzey Kore ve Güney Kore arasında başlayan savaşa Amerika’nın artan bir ilgi göstermesi, beklediği fırsatı kendisine verir. Hemen, basında Güney Kore lehine bir kampanya açılmıştır” (Eroğul, 2013, s. 90). Bu hamle karşısında Türkiye NATO üyeliğine kabul edilmiştir. DP’nin liberal siyasetine yakın olan Batı Bloğu ile ilişkiler askeri iş birliği ile mühürlenmiştir.

Çevre temsili güçlü olan Demokrat Parti’nin çevreyle entegrasyonunu sağlayan önemli girişimler: tarımdan alınan verginin kaldırılması, tarımsal kredi kolaylıklarının sağlanması, tarım ürünlerinin taşınmasının kolaylığı için karayol yapımının desteklenmesi (Mardin, 2010, s. 132) uygulamaları olmuştur. Ekonomi alanında hızlı bir ivme gözlenmesi DP ve çevre yaklaşmasını daha da hızlandırmıştır.

Demokrat Parti iktidar yapısı çevrenin, merkezi alanda daha fazla etkin olmasına imkân verecek düzeyde genişletilmiştir. Bu süreçte taşra yani yerel eşraf veya mahalli güçler merkeze yaklaşma imkânı elde etmişlerdir. Demirel’e göre “CHP ile çeşitli sebeplerle bağlantı kuramamış kişi ya da gruplar DP örgütünü oluşturmaya soyundular. Mahalli hiziplerin partiler kanalıyla kendilerini ifade edebilmeleri DP’nin örgütlenmesini kolaylaştırdı” (Demirel, 2016, s. 111).

Çok partili hayat ile demokratik alanın açılması ve kendilerini temsil iddiaasında olan bir parti varlığı taşırayı siyaset yapabilmenin ya da siyasal alana girebilmenin cazibesini tattırmıştır. Tuncel ve Gündoğmuş’a göre de “Çok partili dönemde çevre merkez ilişkisi farklı bir evreye girmesinin yanında, seçim, siyasi parti ve parlamento aracılığıyla çevrenin merkeze taşınma süreci de başlamıştır.” (Tuncel & Gündoğmuş, 2012, s. 144). Demokrat Parti ile birlikte, Antik çağlarda insanı değerli kıldığına inanılan siyaset halkın ayağına kadar gelmiştir. Bu da DP’nin çevre ile kurduğu ilişkinin temel boyutlarından birisidir.

1951 ara seçimlerinden önce işçilere grev hakkı veren bir tasarı hazırlığına girişilmiş ve Demokrat Parti iktidara gelmeden önceki vaatlerini yerine getiriyor gözükme çabasındadır. On bir ay kadar grev hakkı ile ilgili çalışma yürüten Çalışma Bakanlığı çalışmasını 3 Mayıs 1951 tarihinde tamamlamıştır. İşçilerin bu hak üzerindeki talepleri çeşitli bahaneler ve konjonktürel engeller öne sürerek tarihi belirsiz sürelerle ertelenmiştir. Fakat “vatandaşlara demokratik haklarını vereceğini gerek muhalefet döneminde gerekse hükümet programında ifade eden Demokrat Parti demokratik haklardan biri olan grev hakkını iktidarları döneminde verememiştir.” (Şağan, 2014, s. 127).

Basın ile olan ilişkiler ve kurulan siyasi bağ o dönem için oldukça büyük bir önem arz etmiştir. Basın, iktidarın en büyük hegemonya alanını oluşturmaktadır. Yapılan faaliyetleri halka ulaştıran organlar: gazeteler, radyolar ve dergilerdir. Demokrat Parti iktidara ilk geldiği yıllarda hemen basına olan borçlar ödenmiş ve basını kendisine bağlamaya çalışmıştır. Fakat Demokrat Parti icraatleri arttıkça basında muhalif sesler yükselmeye başlamış ve ilerleyen birkaç yıl içerisinde basın üzerine uygulanan sansür ve baskı artarak devam etmiştir. 1951’de çıkan bir kararname ile bütün gazetelere eşit olarak dağıtılan resmi ilan hakkının yarısı, bundan sonra, başbakanlığın belirlediği gazeteler aracılığı ile yayın yapabilecektir. Bu açıkça muhalif basının sesini kısma olarak görülmüştür.

Demokrat Parti ve Ordu arasındaki ilişki başlangıçtan itibaren çalkantılı olmuştur. Menderes daha koltuğa oturduğu ilk günlerde kendisine darbe yapılacağına dair duyumlar almış ve bunun üzerine bu durumu Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile görüşmüştür. “Generallar tarafından yapılacağı düşünülen darbe girişimine karşı ordu içerisinde tasfiyeler gerçekleştirilmiş ve bu yolla ‘ordu-iktidar bütünleşmesi’nin sağlandığı varsayılmıştır.” (Kahraman, 2012, s. 314). Karpat, “*Türk Siyasi Tarihi*” isimli kitabında ordu ve parti çatışmasına dair çarpıcı örneklerle yer verir. Ordu mensuplarının saygınlığının azaltılması, maddi anlamda gelir seviyesinin düşürülmesinin ordu içinde hoşnutsuzluğa neden olduğunu söyler. Karpat, darbe sonrası görüştüğü subaylardan edindiği şikayetleri şu şekilde sıralar:

“1950’lerde bedelini karşılayamaz diye askerlere kiralık ev dahi gösterilmek istenmiyor, bir gözleriyle bahşişi süzen garsonlar daha zengin müşterilerle ilgilenmeyi tercih ediyor, dükkan sahipleri fakirleşmiş bu zümreye pahalı malzeme göstermekten kaçınıyor ve bir zamanlar subayları damat olarak görmekten pek memnuniyet duyan anneler bile kızlarına ‘üniformaları parlak fakat cepleri boş’ bu adamlarla evlenmemeleri için tembihliyordu.” (Karpat, 2015, s. 143).

21 Temmuz 1953’te üniversite profesörlerinin siyasetle ilgilenmelerini yasaklamıştır. Ne yazık ki üniversite hocalarına yasak getirmiş olsa da tahmin etmediği diğer eğitimli kesimden yani üniversite öğrencilerinden büyük yara almış ve özellikle DP’nin son yılları öğrenci hareketlerini bastırmaya çalışmakla geçmiştir. “1950’li ve 1960’lı yıllarda, üniversite öğrencilerinin kamuoyu oluşturma gücü vardır. Bunun nedenleri, gençliğin Cumhuriyet’in kuruluşu sonrası üstlendiği ‘rejimin bekçiliği’ göreviyle pekişen tarihsel statüsünün yanı sıra, Türkiye’deki eğitim seviyesinin düşüklüğü ve yükseköğrenim gören kişi sayısının azlığıdır.” (Öztürk, 2020, s. 158). Bu sebeplerle üniversitenin ve üniversiteli öğrencilerin toplumsal ve siyasal alanda etkin bir rolü olmuştur.

CHP ve DP arasında, 1957 seçimlerinden sonra, muhalefetin moral bulmasıyla, hızla artan bir gerginlik ortamı oluşmuştur. Bu gergin ortam toplumsal hayata da yansımıştır. Halk demokratlar ve cumhuriyetçiler olarak iki kanada ayrılmıştır ve birbirlerine karşı düşmanca tavır almışlardır. Bunun yanı sıra üniversite çevresi CHP’den yana bir tavır takınmıştır. Birçok üniversite profesörü CHP’de görev yapmış ve yapmaktadır. Aydın kesimin bu tavrı Demokrat Parti karşısında boy gösterebilme durumu DP için en büyük tehditlerden bir tanesi olmuştur.

4.3. 27 Mayıs 1960 darbesine giden süreç

Menderes yönetimine karşı ilk muhalefet 1955 yılında kendi partisi içerisinde gelmiştir. Karpat, bu konuda kendi yaptığı araştırmalar neticesinde muhalefet eden bu grubun genellikle 24-40 yaş arasında tüccar, zanaatkar, makine uzmanı, teknisyen ve profesyonellerden oluştuğunu ifade etmektedir. Muhalefet eden bu grubun Demokrat Parti sonrası Adalet Partisi’ni kurduklarını dile getirir (Karpat, 2009, s. 103). Bu muhalefetin önemli isimlerinden biri Fevzi L. Karaosmanoğlu’dur. DP hükümetini yaptığı plansız ekonomi politikası gerekçesiyle eleştirmiştir.

Son dönemlerde yaşanan öğrenci ayaklanmaları sırasında ordu ile yaşanan problemlerin bir yansıması olarak ordu, öğrenci direnişlerine karşı verilen emirleri yerine getirmemiş ve görece tepkisiz kalmıştır. Bu da öğrenci direnişinin, devletin bir kanadı olan ordu ile, pasif de olsa bir destek almasını sağlayacaktır. Bu olaylar üzerine DP'nin ordu ile arasındaki gerginlik artmaya başlamıştır. Ordu ise yapılan politikalardan memnun olmamakta ve her defasında hükümetin karşısında olduğunu göstermektedir.

Ordu, Demokrat Parti iktidarının yarısından önce 1954 yılından itibaren duyduğu rahatsızlığın karşılığı olarak bir darbe girişimi için hazırlanmaya başlamıştır bile (Birant, Dündar, & Çaplı, 2007, s. 79). Adnan Menderes 25 Mayıs 1960 günü Eskişehir havaalanına inmiştir. Kendisini karşılamaya gelen hava subayları o gün orda bir ordunun verebileceği en büyük pasif direnişi vermiş ve Menderes subayların önüne geldiğinde “Geriye Dön” emri ile subaylar Menderes’e sırtlarını dönmüştür. Aynı gün Menderes konuşma yapmak için kürsüye çıktığında sesini duyuramamıştır. Mikrofonun telleri kesilmiştir. İşte bu şartlar 27 Mayıs için sadece bir ön hazırlıktır. Bu yöndeki pasif direniş siyasal anlamda çalkantılı bir sürecin habercisi niteliğinde olmuştur.

Demokrat Parti, özgürlük ve güvenlik ikileminde iktidarın elinde bulundurduğu araçlarla yönetimi garanti altına almaya çalışırken yönetime karşı tepkiler askeri bürokrasi ve sivil bürokrasi etkisiyle ağır basmaya başlamıştır (Bozkurt, 1998, s. 3576). Karpat’a göre “Muhalefeti bertaraf etme çabaları, üniversite öğrencilerinin gösterilerinin şiddetli bir biçimde bastırılması ve sert sıkıyönetim uygulamaları, komuoyunun Menderes’ten soğumasına ve ordu ve aydınlar arasında bir ittifak kurulmasına neden oldu.” (Karpat, 2015, s. 266). DP’nin muhalif sesleri susturmak adına yaptığı başka bir eylem de kendisine oy verilmediği için Kırşehir’i ilçe düzeyine düşürerek Nevşehir’e bağlama hamlesi olmuştur ve bu durum büyük bir tepkiyle karşılanmıştır (Samsakçı, 2014, s. 27).

Özbudun’a göre 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin arka planındandaki en etkili sebeplerden birisi 1924 Anayasası’nın TBMM yetkileri üzerinde bir sınırlamaya yer vermemiş olmasında aranmaktadır. Meclis’te hakimiyeti sağlayan parti çoğulukları, dönem dönem anayasaya aykırı alan kanunlar çıkarabilmekte, birtakım düzenlemelerle muhalefet kanadının hareket alanını kısıtlayabilmektedir (Özbudun, 2014, s. 133). Bu durum iktidar ve muhalefet arasında yüksek bir gerilim ortamına ve kutuplaşmalara sebep olmaktadır. Böylesi bir ortamda asker, duruma müdahale görevini kendinde görmüştür.

Üç saat süren darbe eyleminde “27 Mayıs 1960 sabahının erken saatlerinde ordu birlikleri Ankara ve İstanbul’daki bütün hükümet binalarına el koydu; Menderes ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar dâhil DP’li bütün bakan ve milletvekilleri tutuklanır.” (Zürcher, 2019, s. 278). Bunun sonucunda Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan Yassıada’da idam edilmiştir. Dönemin İçişleri Bakanı Namık Gedik intihar etmiştir. Darbe sonucu Milli Birlik Komitesi adı verilen yeni askeri hükümet başa geçmiştir. Yeni askeri hükümetin başına Cemal Gürsel gelmiş ve kısa bir süre sonra ise 1961 Anayasası kabul edilmiştir.

1960 Darbesi kendi içinde farklı değerlendirmelere sebep olmuştur, Süleyman Demirel bu durum için “halkın elinden devleti almak” olarak değerlendirirken Lucille W. Pevsner, ihtilal sonrası ortaya çıkan sosyal hakları atıfla “Liberal ihtilal” kavramını kullanır (Özdemir H. , 2002, s. 15). Kahraman’a göre de “1960 derbesi merkezin, çevreye kaptırdığı iktidarı geri alması maksadıyla gerçekleştirilmiştir. Ordu 1960 iktidarıyla birlikte siyasal yapıyı ve düzeni yeniden kurmakla, 1961 Anayasası’yla kendisini siyasal iktidarın denetleyicisi, hatta çeşitli noktalarda da ortağı konumuna getirmektedir.” (Kahraman, 2012, s. 319).

Ele alacağımız *Bir Gün Tek Başına* romanı da DP'nin sancılı son yıllarını kaleme almaktadır. Siyasal sürecin topluma ve bir bireyin yaşamına yansımalarının izlerini göreceğimiz roman, toplumsal bunalımı, bireyin direnişini ve siyasal olan ile yaşadığı pasif ve aktif direnişi anlatmaya ve bir dönem romanı olması hasebi ile roman kahramanı üzerinden dönemin gelişmelerini gün yüzüne çıkarmaya çalışmaktadır.

Robert P. Finn'in *Türk Romanı* isimli kitabında Morroe Berger'in roman ve gerçeklik düşüncesine dair görüşünü alıntılar. Buna göre "Romancı da soyutlama yapar ama, başka bir biçimde. Kendi kendine yeten, öte yandan değişen derecelerle gerçek dünyaya da benzeyen özel bir dünyanın yüzünü çizme adına ayıklar ve vurgular yapar." (Finn, 1984, s. 13-14). 748 sayfadan oluşan romanda, dönemin siyasal olaylarının izi aranacak ve meseleye hangi açıdan değinildiği aydınlatılmaya çalışılacaktır.

5. Bir gün tek başına romanına genel bir bakış

Türk romanı tarihsel süreç içerisinde, siyasal, sosyal ve ekonomik olaylardan etkilenecek evrilmiştir. Pek çok roman dönemine ışık tutan, siyasi ve toplumsal meseleleri arka planında işleyen, edebi olduğu kadar toplumsal ve siyasaldır. Türk romanı, 1940'lara kadar büyük ölçüde kentte yaşayan insanların kültürel değerleri ve yaşam tarzları arasındaki çatışmayı konu edinen romanlarla sınırlı kalmıştır. Köy gerçekliği İkinci Dünya Savaşı sonrasında hem kırsal hem de kentsel bölgelerdeki sınıf farkı ve çatışması ise 1960'lı yıllarda, ayırım gözetilmeksizin Türk romanında konu edilmeye başlamıştır (Karpas K. , 2007, s. 197).

Bir Gün Tek Başına romanında "27 Mayıs 1960 devrimini hazırlayan toplumsal çalkantıların ve 1960 Nisan'ı öğrenci olaylarının da sergilendiği romanda Kenan ve Günsel arasındaki aşk ön plana alınmıştır." (Necatigil, 2016, s. 84). Üniversite mezunu olan Kenan kendisi gibi üniversite mezunu olan ve tarih bölümü okuyan Nermin ile evlidir. Bu evliliklerinden 13 yaşında Zeynep isimli bir kız çocukları vardır. Kenan eğitiminin ardından öğretmenlik yapsa da romanda bahsi geçen dönemde bir kitapçı işletmektedir. Öğretmenlik yıllarında karşılaştığı siyasi baskılardan dolayı öğretmenlik yapmamaktadır.

Kitabın hareketli kısımları Kenan'ın yasak aşkı Günsel ile tanışması ile başlar. Üniversitede Felsefe okuyan 22 yaşındaki Günsel tıpkı abisi gibi polis ve öğrenci çatışması içerisindedir. İşçileri kendisine yakın görür. Günsel bilinçlenme hareketine öncülük edenlerden birisidir. Romanda peşi sıra tutuklamalar ve salıvermeler görülmektedir. Günsel de bu tutuklananların içerisindedir. Nermin'den ayrılmak isteyen Kenan, Günsel'e sıkı sıkıya bağlanmış durumdadır. Fakat beklemedikleri bir olay her şeyi değiştirir. Nermin hamiledir. Kenan'ın bilmediği ve ölürken dahi öğrenemeyeceği bir gerçek de Günsel'in de hamile olduğudur. Ve bu süreçte Günsel Kenan'ın gizli polis olduğuna dair duyumlar alır ve Kenan'dan uzaklaşmaya başlar. Umutsuzluk içindeki Kenan'ın 26 Mayıs 1960 akşamı intihar etmesi ile roman biter. Kısa bir özetle verilen romanın detaylı incelemesi yapılacaktır.

6. Bir gün tek başına romanı üzerinden siyasal analizler

Roman, kahramanımız Kenan⁶'ın hayat yorgunluğunu anlatan cümleler ile başlar. Kenan kitapçıda patrondur ama çok çalışamamasına rağmen yorgun bir şekilde eve gelmiştir. Karısı Nermin, romanda

⁶ Kenan, Vedat Türkalı'nın kendi ifadesiyle tam bir baş belasıdır. Kendisiyle yapılan bir röportajda Kenan için "Sıcaktır, duyguludur, insancıldır; bakarsınız yiğittir, fedakârdır da!... Ama bencildir, ürkek, kuşkulu ve kaypaktır sınıf yapısı gereği.

her daim sevecen, acılara göğüs geren ve en önemlisi her daim Kenan'ı seven ve ondan vazgeçmeyen bir karakter olarak canlandırılır. On üç yıllık evliliklerinden olan kızları Zeynep ders çalışmaktadır. Nermin'in ağzından "siyah önlük, beyaz yaka" söylemine yer verilir. Orta Çağ Avrupa'sında Cizvit papazlarının açtığı okullardaki öğrencilerin diğer öğrencilerden ayrılmasını için bulunan bu öğrenci giyim tarzı, yıllar sonra Cumhuriyet Dönemi'nde de uygulanmıştır. İsmet İnönü'nün başbakan olduğu 1930 tek parti döneminde 'zengin ve fakir öğrenciler arasındaki farkın ortaya çıkmaması amacı ile siyah önlük kullanılır.

Aynı zamanda dünyada yaşanan ekonomik krizden dolayı da bu kıyafet tercih edilmiştir. Bu kıyafet, basit ve ucuz kumaş olan krizetten siyah önlüktür. Maliyeti düşük, üretimi kolaydır. Fakirliği saklamakta birebirdir ve tektipliği sağlamasından dolayı Muhsin Hesaçioğlu ve Filiz Meşeci Giorgetti'nin yazdığı "Siyah Önlük Beyaz Yakanın Kökeni" isimli makalede "bireyin toplum ile birleşmesi ve devletine bağlanması amaçlarına hizmet etmede bu üniformaların cumhuriyet dönemlerinde de benzer şekilde itaatkâr ve sadık bedenler yaratma işlevini görmesi amacıyla kullanılmış olması muhtemeldir." (Hesaçioğlu & Giorgetti, 2009, s. 1737) ifadeleri yer almaktadır. 1990'lı yıllarda mavi önlük gündeme gelene kadar kullanılmıştır. Toplumsal meselenin bir roman için ne denli şekillendirici olduğu daha kitabın başlarında "siyah önlük, beyaz yaka" söylemiyle okuyucuya iletilir.

Roman entelektüel açıdan da oldukça zengindir. Bacon, Descartes, Montaigne, Rabelais, Diderot, Peyami Safa, Namık Kemal, Kaygusuz, Pir Sultan, Baki, Nefi, Naili, Yunus Emre, Karacaoğlu, Aşıkpaşazade, Mercimek Ahmet gibi isimlerden yer yer bahsedilir ya da bu isimler üzerinden tartışmalar yürütülür. Sadece dönemin isimleri değil dünya bilgi birikimine destek vermiş birçok isimden bahsedilir. Romanın bir bölümünde de dağa, ormana kaçma olgusundan bahsedilmiş, Kuyucaklı Yusuf'a gönderme yapılmıştır. Türk aydınının suç işlediğinde, daha doğru ifade ile iktidar aleyhinde bir söylemde bulunduğu kaçacağı bir ormanı olmadığı bu sebeple daima korku ile yazdıklarını belirtmiştir. Bu durum romanda şu şekilde ifade edilir. "Demokratlar on yıldır bu oyunun ürününü devşiriyorlar. Köksüz, temelsiz ülkede aydınlar; kendi kendilerine... Düzene başkaldıran ormana kaçır sıkıştı mı; saklanmak, güçlenmek için. Orman halktır burda. Kaçacak, sığınılacak ormanı yok bizim aydının." (Türkali, 2019, s. 461).

Kitap boyunca isminden çokça bahsedilen Rasim kişilik özelliği ile roman için önemli bir yer tutmaktadır. Rasim iktidara yakınlığı ile her istediğini yapabilecek güçte bir karakter olarak gösterilmektedir. Birçok bağlantısı vardır ve Kenan onun bu halinden büyük rahatsızlık duymaktadır. Fakat roman boyunca her başı sıkıntıya girdiğinde Rasim'e başvurmayı ihmal etmemektedir.

Kahramanımız Kenan, ülkedeki sorunlardan yorulmuş ve kendi kabuğuna çekilmiş bir şekilde anlatılır. Kenan ülkenin durumunu eleştirmektedir. "Ne şiirler yazdık, ne söylevler çektik bir zamanlar. Değişmeyen tek şey değişmektir de bu ülke niye değişmez? (...) Kötü toprağa düşmüşüz bir kez. Başka ülkedekiler bizden daha mı güçlü sanki? Bu ülke... Başlama yine..." (Türkali, 2019, s. 13). Kenan ülkenin değişmesi için verdiği uğraşların hiçbir karşılığı olmadığını, içinde bulunduğu ülkenin "değişim felsefesi"⁷ ne bile aykırı olduğunu dile getirir. Kendi içerisinde ikircikli durumdadır.

Kendi doyumuna tutkundur, bireycidir. Doyumsuzlukların getirdiği bunalımlara düşünce aklına gelir, ağır basar toplumun büyük doğruları... (...) Yanlışlarını, kaçamaklarını rasyonelize eder. Haklıdır hep." (Everest Yayınları, 2005, s. 93) ifadelerini kullanmıştır.

⁷ Değişim olgusuna vurgu yapan Herakleitos'a göre "Her şey bir akış içindedir ve sürekli bir değişim hakimdir." (Cevizci, 2021, s. 49). Bu açıdan bakıldığında Kenan'ın içinde bulunduğu ruh hali değişim felsefesine karşıt bir durum oluşturmaktadır.

Hangi ülke olursa olsun kendi konumunda bulunan herkesin zayıf olduğunu, bulunduğu yerde kendine yer edinemediğinden bahseder.

Roman boyunca başkahraman Kenan'ın iktidar sahipleri ile çatışma içerisinde olduğu göze çarpmaktadır. Bu çatışma hali devlet bünyesinde devlet büyükleri, çalıştığı bir işte müdürler, amirler, müfettişlerdir. İktidar sahibi insanların kayıtsızlığı, başına buyrukluğu, alçaltıcı tavırları Kenan tarafından nefret ile karşılanmaktadır. Dönemin yolsuzlukları ve rüşvet olaylarının bu zihniyet sebebi ile ortaya çıktığı düşüncesindedir. Adnan Menderes de bir konuşmasında bu rüşvet olaylarının önüne geçemediklerini, kendisinin bir müfettiş olmadığını söyleyerek bu zihniyetin yaygın olduğunu itiraf etmiştir.

Kenan tüm bu sıkıntıları kendi içerisinde tartışırken eşi Nermin daha bireyci bir tavır içerisinde. "Kendi dertlerimizden kurtulamıyoruz, bir de bütün ülkenin derdini mi yükleneceğiz." der. Kenan'ın arkadaşı Rasim de dönemin bireysel çıkarını düşünen insanı yansıtan bir karakter olarak sergilenmektedir. Rasim, Kenan ile yaptığı bir sohbette şu cümleleri kullanır. "Öyle bir dönemdeyiz ki Kenancığım, gemisini kurtaran kaptan, oğlum (...) Senin kafana göre değişeceğini mi sanıyorsun bu ülkenin?" (Türkali, 2019, s. 34).

İşçi hakları, sendikalar, yasaklar gibi meselelerden bahsedilen kısım Kenan'ın bir arkadaşı olan Sait ile karşılaşması ile yoğunlaşmaya başlayacaktır. Beraber oturdukları bir içki masasında neredeyse her şeyin yasaklananlar listesinde olduğundan söz edilir. Fabrikada ayağı ezilen işçilerden, Menderes'in uyguladığı Batı yanlısı politikalardan bahsedilir. Hararetlenen sohbet ortamında ve yoğun içki haliyle bu tartışmalar karışık halde ilerlemeye devam eder. Bu esnada kahramanımız, hayatında büyük bir etki gösterecek Günsel ile bu sofrada tanışır. İlk bakışta Nermin'e olan benzerliğinden dolayı ve içkinin de etkisi ile onu eşi zanneder. Uzunca bir sohbetin ardından Kenan ile Günsel içkili bir halde gecenin geç vakitlerinde yalnız kalırlar, Kenan uyumak üzeredir. Günsel onu zor taşımaktadır. Tam bu esnada Rasim'in arabası⁸ önlerinde belirir ve Rasim, Kenan'ı evine götürür. Kenan içkinin etkisi ile doktorların da teşhis koyamadığı bir şekilde hastalanır ve günlerce uyur. Bu esnada eşi Nermin daima yanındadır.

Kenan hastalığı atlatıp kendine geldiğinde ilk işi Günsel'i aramak olur. Uzun bir arayış sonuç vermez ama bir gün Günsel kendisi kitap evine gelir ve roman kahramanlarımızın ilk bilinçli karşılaşması gerçekleşmiş olur. Beraber dışarıya çıkıp yürüdüklerinde konuştukları mesele o günkü haber manşeti olur. "Uşak Valisi emir vermiş İnönü'yü öldürmeleri için..." (Türkali, 2019, s. 108). Tarihe "Uşak Olayı" olarak geçen bu olay 1 Mayıs 1959 yılında meydana gelmiştir. Özellikle DP'nin son yıllarında iktidar ve muhalefet arasında çatışmaya dayalı söylemler baş göstermektedir. Bunun halka yansımaları da demokrasiye aykırı bir şekilde karşı tarafı zor kullanarak susturmak olarak tezahür etmektedir. Toplum arasında korkulu ve gergin bir ortam hüküm sürmektedir. Kahramanımız Günsel bu endişesini şu şekilde dile getirir: "Bize ne yapmaz bu herifler, İsmet Paşa'yı öldürmeye kalktıktan sonra!..." (Türkali, 2019, s. 108).

Kenan ve Günsel arasında bu yasak ilişki sonucu buluşmalar sıkça tekrarlanır. Kenan'ın ailesine olan ilgisi azaltmıştır. Eve geç vakitte gelmeye, kızı Zeynep ve eşi Nermin ile ilgilenmemeye başlar. Ayrıca metnin akışı için mühim olan bu yasak ilişkiyi metinler arası bir okuma yaparak Bir Başvekil Sevdim kitabından hareketle dönemin Başbakanı Adnan Menderes'in hayatı ile ilişki kurularak yorumlanabilir. Öyle ki Adnan Menderes'in de Ayhan Aydan isimli 25 yaşlarında bir opera sanatçısı ile yasak ilişkisi var olduğu bilinmektedir. Menderes'in idam yargılamasında "ben bu adamı sevdim"

⁸ Metinde bu araba daima "Citroen" olarak geçmektedir.

diyen Ayhan Aydan ile olan bu yasak ilişkisi gündeme gelmiştir. Roman kahramanı Kenan'ın özel hayatı bu ayrıntıdan etkilenilerek kurgulanmış gibi görünmektedir.

Kemal, eski ve yaşlıca bir tanıdığı ile Günsel aracılığı ile bir görüşme gerçekleştirir. Metin boyunca bu yaşlıca kişiden “baba”⁹ lakabı ile bahsedilir. Baba, yıllarını insanları bir araya getirmeye çalışan, tecrübeli, bilgili birisi olarak resmedilir. Bir sohbet esnasında söyledikleri Marshall yardımlarına gönderme niteliğindedir; “dışarıdan yalvar yakar aradıklarının kaç katını, Amerika için harcıyorlar içeride, dışarıda. Ne hesaptır ne akıldır bu?... Öyle içli dışlı finans kapital oyunu ki ülkeyi, hem yardım diye dışarıya el açtır, hem o yardımı esirgiliyor görünerek süründür, hem de yardımın en büyüğünü o koparır, alır ülkeden. Böylesine rezil, çelişkili durum... (...) ülkenin yardım adı altında nasıl çok az şey alıp pek çok şey ödediğini açıklamaya çalışıyordu. (...) Bizi yardımlarla batırdılar!” (Türkali, 2019, s. 129).

Marshall yardımları sayesinde özellikle tarımsal ekonomide büyük bir gelişme sağlanmıştır. Fakat yapılan yardımlar bir plan doğrultusunda gerçekleşmektedir. Türkiye, tarım ülkesi olarak biçilmiştir ve sanayi ile ilgilenmesi istenmemektedir. Ayrıca yapılan aynı yardımlar, traktör biçerdöver gibi teknik araçların parçaları yüksek maliyet ile yine yurt dışından alınmaktadır. Bu durum, bütçede sürekli açıklara sebep olmaktadır. Romanda da bu yardımların iktidarın isteği doğrultusunda ve istediği kişiler lehinde gerçekleştirildiğinden bahsedilmektedir.

Metinde aydınların korkutmalarla susturulduğundan yakınılmaktadır. Burada Gramsci'nin “organik aydınlar”¹⁰ kavramı karşımıza çıkmaktadır. İktidarın ya da çıkar gruplarının isteği doğrultusunda toplumu etkileyebilecek, yönlendirebilecek ve bunu da bilimsel süreçler içerisinde yerleştirebilecek bir aydın kesimi oluşturulmak istenmiştir. Bu yönde hareket etmeyenler üzerinde bir korku iklimi yaratılmaya çalışılmıştır. Aydın kesim bu korku yanlı politikalarla bastırılmış ve kendi aleyhtarı olmaya zorlamıştır.

İnsanların baskıdan kurtulmak için Vatan Cephesi'ne gönüllü ya da gönülsüz bir şekilde yazıldıklarından bahseder. “1957'den 1960 yılına kadar yaklaşık 1 milyon kişiden oluştuğu DP tarafından da, mahkeme sürecinde de kabul edilmiştir.” (Doğaner, 2013, s. 55). Romanda, kahramanımız Kenan, Nermin'i Vatan Cephesi'ne korku ile yazılan, Günsel'i ise Vatan Cephesi'ni yıkmaya çalışan birisi olarak tanımlar. “Birbirine tıpatıp benzeyen iki sevgilim var!... Biri Vatan Cephesi'ne yazıldı, öteki yıkmaya çalışıyor.” (Türkali, 2019, s. 192). Roman bu noktada Vatan Cephesi örneği ile beraber insanların birbirleri ile ne derece kutuplaştığını ifade etmeye çalışmıştır.

Romanın ilerleyen bölümlerinde Menderes'in tarikat liderleri ile olan toplantısına değinilir. “kim getirdi seni bu ülkeye 1960 yılı?... Akıllılar mı akılsızlar mı? Umutlular mı, umutsuzlar mı? Korkaklar mı, korkusuzlar mı? Mutlular mı, mutsuzlar mı? Çullular mı, Çulsuzlar mı? Soyanlar mı, soyulanlar mı? Kutsal Regaip Kandili yılbaşına rastladığından beri battık. (...) Gidin de sizi Saidi Nursi Efendiniz kurtarsın” (Türkali, 2019, s. 195). Bu tarikat toplantıları siyasal ve askeri kanatta büyük tepkilere yol açacaktır. Menderes ve hükümeti askerin tepkisi özellikle bu toplantılarla üzerine çekmiştir.

⁹ Kendisi ile yapılan bir röportajda kendisine, baba tipi için esinlendiğiniz kişinin kimliği ile ilgili bir soru yöneltildiğinde “Galiba öteki tiplerden de daha ‘gerçek’ baba. Diyebilirim ki sözlerinin neredeyse yarısından çoğuyla Dr. Hikmet Kıvılcımlı’dır.” (Everest Yayınları, 2005, s. 96) yanıtını vermiştir.

¹⁰ Gramsci'ye göre “Her yeni sınıfın kendisiyle birlikte yarattığı ve derece derece gelişmesi boyunca işleyip geliştirdiği “organik” aydınların, çoğu zaman yeni sınıfın kendisine yol açtığı yeni toplumsal tipin ilkel etkinliğinin kimi kısmi görünümünün, ‘uzmanlaşmaları’ oldukları saptanabilir.” (Gramsci, 1986, s. 310)

Günsel ve Kenan arasındaki aşk daha tutkulu bir hal almışken Günsel ‘davası’ ve aşkı arasında sürekli bir ikilemde kalmaktadır. Günsel, toplumun bilinçlenmesi, ülkenin gündemi ve gidişatı, siyasal olaylar üzerine yaptıkları toplantılara katılmaya çalışır. Ülkenin içinde bulunduğu durumdan nasıl çıkacağını tartışırlar. Kısa bir süre içerisinde bu toplantılar öğrencilerin odak noktası haline gelecektir. Bu toplantılar kısa bir süre içerisinde öğrencilerin tek çatı altında toplanmasını sağlayacaktır ve DP için en sancılı süreç olan öğrenci ayaklanmaları başlayacaktır. Uşak, Adana, Konya gibi birçok şehirde öğrenciler hareketlenmeye başlamışlardır.

Romanda toplumsal yapıyı en iyi yansıtan bölümlerden biri, kitabın 16. bölümüdür. Kenan, Günsel’in abisiyle tanışmaktadır. Görüş olarak anlaşılır ama Günsel ile aralarındaki ilişkiden söz açmazlar. Bu tanışmanın ardından evden çıkan ve yürümeye başlayan Kenan bir trene atlar, nereye gideceğini bilmeden vardiyadan çıkmış işçilerin arasında aynı dalgınlıkla yolculuk yapar ve onlara karşı yakınlık hisseder. Kazlıçeşme’de iner, gecekonduların arasında ilerler. Ramazan ayı olduğu romanda belirtilir. Duvarında Atatürk’ün mareşal üniformalı resmi ve Menderes’in büyükçe fotoğrafının asılı olduğu bir lokantaya girer. Burada olanlar savunduğu işçilerin durumunu en net şekilde görmesini sağlayan olayları kendi içerisinde barındırır. İşçiler kendi aralarında parti çatışması içerindedirler. Etraflarındaki herkes kendisini Demokrat ya da CHP’li olarak sınıflandırmaktadır. Her iki görüşe sahip işçilerin de birbirlerinin görüşlerine tahammülleri yoktur. İşçiler kimliklerini, kendilerinden beklenildiği doğrultuda “işçi” üzerinden oluşturmak yerine, siyasal çatışmanın bir uzantısı üzerinden oluşturmaktadırlar.

Toplum iki kutba ayrılmış, herkes siyasal kimliği ile yaşar olmuştur. Kenan, halkın bu durumda olmasının arkasında “partilerin olduğunu düşünür bütün bu konuşmalardan devrimsi bir yoruma gider. Halk ‘koşullanmış’ ve ‘oyun’ a getirilmiştir.” (Samsakçı, 2014, s. 495). “ülkenin içinde bulunduğu durum karşısında asıl suçlunun kim olduğu sorusu tartışılır. İçinde bulunulan durumun, yaşanan kaosun aslında bir oyun olduğu, birilerinin öğrencileri, aydınları bilinçli olarak bu oyuna sürüklediği anlayışı hâkimdir.” (Arsever, 2018, s. 910). İşçileri Demokrat Parti’yi de Cumhuriyet Halk Partisi’nin de savunuculuğunu bırakarak kendi haklarını savunmaya davet eder.

“Oyun şu: Sizi böyle Halk’tı, Demokrat’tı diye birbirinize sövdürüp deveyi hamuda yutuyorlar. (...) Bırakın şu Halk’tı Demokrat’tı kavgasını. Ortak çıkarlarınızı düşünün. Halkçı ol, Demokrat ol, sonunda işçisiniz. Bütün yük sizin sırtınızda... Demokratsın, ya da Halksın diye kimse size bir somun ekmek vermez. Çoluğunuzu çocuğunuzu da düşünmez. El ele verin kardeş bilin birbirinizi, Halkçısına da soydurmayın kendinizi, Demokratına da...” (Türkali, 2019, s. 319).

Bu birliktelik söyleminden dolayı komünist olmakla suçlanır ve oradan dayak yiyerek ayrılır. Çünkü dönemin en büyük korkusu “komünist” lerdir. Demokrat ya da Cumhuriyet’çi, her iki kanat için de ortak düşman komünizm olarak belirlenmişti. Bu sebeple Kenan her iki kanadın da tepkisi ile karşılaşır.

Hareketliliğin arttığı bu dönemde öğrenciler birlikleriyle organize olmaya başlamıştır. Farklı fakültelerden öncüler birleşerek eylem planı yaparlar. Güvenilir isimlerle toplanarak detayları konuşurlar. Öğrencilerin bu gayreti romanda şu cümlelerle aktarılır: “Özellikle fakültedeki dernek yöneticilerinden kimleri tanıyorsak onlarla tek tek konuşmak gerek bence. Hükümetin tutumuna karşı yürüyüş mü yaparız, bildiri mi dağıtırız, boykot mu yaparız; o zaman belli olur o... Gücümüz neye yeterse.” (Türkali, 2019, s. 416). Tam olarak planlı bir örgütlenme olmasa da öğrenci topluluklarının direniş için büyük bir çaba içerisinde oldukları aşikârdır.

Dönemin siyasal gelişmeleri eşliğinde romanın zaman akışı ilerletilir. Tarihlerden 18 Nisan 1960’tır. Halk, ordu, asker, basın, öğrenciler çalkantı içerisinde. DP bu tarihte 15 üyelik bir “Tahkikat

Komisyonu" kurar. Amaç CHP'nin ve basının faaliyetlerini denetlemektir. Bu olay romanda şu şekilde ifade edilmektedir:

"18 Nisan'da CHP'nin, bir kısmı basının eylemlerini araştırıp soruşturmak için 15 üyelik bir "Tahkikat Komisyonu" kuruldu, bütün siyasal eylemler yasaklandı. (...) Tahkikat Komisyonuna olağanüstü yetkiler veren tasarının yasalaşması bekleniyordu. Acımasız, astığı astık, yasal görünen, yasadışı bir baskı örgütü çalışmaya başlamak üzereydi. Anayasa, babayasa hepsi bir yana itilmişti artık. En gerilerin, en azgınların korku salan, apaçık baskı yönetimi..." (Türkali, 2019, s. 470).

Türkiye'de öğrenci olaylarının olduğu dönemde dünya basınından da bir haber gelmiştir. Güney Kore başkanı Sygman Rhee'ye karşı çıkan öğrenci ayaklanmalarından dolayı başkan görevinden istifa etmiştir. Bu olay Türk siyaseti için oldukça önemlidir. Bu olay romanda şu şekilde ifade edilir:

"Günlük ders kitabından başı kalkmayan bir sürü tıp öğrencisi gelişen olaylarla aylır gibiydiler, karşı çıkmaya başlamışlardı hükümetin tutumuna. Belli bir birikimin öğrencilerde yaratmaya başladığı bu dirençte Amerikancı Başkan Sygman Rhee'ye karşı Güney Kore'deki ayaklanmaların basında yer alması da etken olmuştu belki. İstifa zorunda kalmıştı Rhee. Güney Kore'de de baskı yönetimine karşı başkaldıran öğrencilerle öğretmenlerin gösterileri, ardı arkası kesilmeden sürüp gidiyordu." (Türkali, 2019, s. 471).

Bu durum Türk siyasilerin söylemlerine de yansımıştır. İsmet İnönü bu iki ülkedeki ayaklanmayı birlikte yorumlayarak Güney Kore Başkanı Rhee'nin elinde ordu ve bürokrasi olduğu halde eylemlere müdahale edemeyip istifa etmek zorunda kaldığını, elinde ne ordu ne de bürokrasi bulunan DP'nin herhalde direnemeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca romanda bahsi geçen rektör yaralanmasının da gerçekliği vardır. Olaylara müdahale etmek isteye İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar, olaylar sırasında hafif şekilde yaralanmıştır.

Olaylara karşı, karşıt görüşlere de yer verilmiştir. Öğrencilerin huzur bozduğu, bu eylemlerin daha kötü sonuçlar doğuracağını söyleyen büyük bir kesime de dikkat çekilmiştir romanda. Ülkedeki sorunların böylesi hareketlerle daha da kötü bir sonuç doğuracağı düşüncesi alt kahramanların ağzından verilmektedir.

Romandaki karakterlerin gerçek hayattaki kişilerle birebir örtüştüğü durumlar oldukça fazladır. Gerçeğe uygun olmayan küçük kısımda ise isimlerde ufak değişikliklere gidilmiştir sadece. Bu durumun en iyi örneği öğrenci hareketleri için ilk fitili yakan kişi olan Nuri Yazıcı¹¹ dir. Romanda şu şekilde anlatılır: "kürsüye çıkan Nuri'nin seslenmesiyle şaşkın duraladı öğrenciler.-Dersleri boykot ediyoruz arkadaşlar, anayasayı çiğnediler. Memlekette hukuk mu kaldı ki hukuk okuyacaksınız?...". Taner Demirel, kitabında gerçek hayatta yaşamış Nuri Yazıcı ile ilgili şu bilgileri paylaşır:

"28 Nisan sabahı, İstanbul Hukuk Fakültesi'nde ateşli bir konuşma yaparak ders boykotu ve eylemleri başlatan isim olarak bilinen Nuri Yazıcı parti gençlik kollarının faal elemanıdır. Bozkurt Nuhoğlu, '28 Nisan olaylarının tek hazırlayıcısı Kastro Nuriydi. Tahmin ediyorum, askerlerden de sinyal alıyordu. Bugün yarın darbe olacağını bekliyor gibiydi.' der" (Demirel, 2016, s. 335).

Öğrenci direnişlerini anlama noktasında çok önemli bir bölüm özelliği taşımaktadır.

¹¹ Lakabı Kastro Nuri'dir.

Öğrenci hareketleri günden güne artarken, polisin başta tepkisiz olan tavrı sertleşmeye başlamıştır. Günsel ve birçok arkadaşı polis tarafından darp edilir ve karakola getirilirler. Bunun sonucunda Kemal, Günsel'i kurtarmak için iktidar ile yakın bağlantı içerisinde olan arkadaşı Rasim'e başvurur. Rasim tanıdıklarını devreye sokarak Günsel'in serbest bırakılmasını sağlar.

2 Mayıs 1960 sabahı öğrenciler farklı bir girişim içerisinde olurlar. Belediye Sarayı'na ziyarete gelen NATO üyelerine seslerine duyurmaya çalışacaklardır fakat öğrencilerin birçoğu ülkenin bu durumda olmasının sorumlusu olarak Amerika'yı ve NATO'yu görürler, özgürlüğün katili olmakla suçlarlar ama tek niyetleri seslerini duyurabilmektir.

Toplumda bireyler arasındaki "kuşku gerilimi"ne değinilir. Herkes birbirini muhbir olarak görmekte ve birbirine güvenmemektedir. Bu durum Kenan ve Günsel arasında da gerçekleşir. Kenan, Günsel'in "soycak fişli" olduğu söylemiyle yoğrulurken Günsel'e de Kenan'ın gizli polis olduğuna dair duyumlar gelir. "Şevket, Kenan'ın gizli polis olduğunu söyleyince deli bir kızgınlığa kapılmıştı Günsel." (Türkali, 2019, s. 693). Kenan'ın intiharına yol açacak olay da bu şekilde gelişir.

Kenan'ın eşi Nermin'e uyguladığı şiddet nedeniyle eşi Nermin evi terk eder. Kenan işine de yeterince odaklanamaz. Günsel de polis olduğu şüphesiyle ona güvenmemektedir. Kenan umutsuz ve "Tek Başına" yaşayamayacağı düşünceleri içerisinde. 26 Mayıs günü, dönemin Başbakanı Adnan Menderes ile belki de aynı umutsuzluk, yalnızlık ve *Tek Başına* lık buhranı içerisinde. "Kenan isimli başkahramanın şahsi hayatında girdiği çıkmazlarla, O'nun sıkıntılarıyla Demokrat Parti'nin, bir anlamda da Türkiye'nin çıkmazlarını, sona doğru gidişini birlikte vermektedir. (Samsakçı, 2014, s. 497)". Artık ikisi için de yaşam ve iktidar sonlanmak üzeredir. Bu son, bir bitiş ve yeni başlangıçların doğuşu olur. Kenan, Adnan Menderes'e darbe yapılmasından bir gece önce kendi iradesiyle banyoda suyu açıp bileklerini keserek intihar eder. Menderes'e ise bir gün sonra başkalarının iradesiyle darbe yapılır ve bir süre sonra o da idam edilir. İdam veya intihar... Roman için de hayat için de ortak bir son oluşturur.

7. Sonuç

Siyasal olan, her sistemde, bireyi bünyesine katarak büyümeye ve daha geniş kesimlere nüfuz etmeye çalışmaktadır. Birey, siyasal olanın bir parçası ve bütünlüğü olarak gözükmektedir. Özellikle demokrasi rejiminde birey, yani toplumu temsil eden kişi, bütüne ulaşmada bir araç olarak algılanmaktadır. Çoğunluğun gücüne ulaşmak isteği bireyin salt "kişi" olarak görülmesinin önünü kapatmış ve birey bir şeylerin temsili altında olduğunda ya da daha açık bir ifade ile kendini var olan başka bir şeye ait olarak göstermek koşulu ile varlık göstermeye çalışmıştır ya da zorlanmıştır. Devletin ve bireyin çatışması tam da bu noktada karşımıza dikilmektedir. Devlet, bireyi kendi onadığı alanda konumlama istegindedir, birey ise özel alanında, bireysel duygu ve düşünceleri ile yaşam vaziyettedir. Bu noktada çatışma kaçınılmazdır.

Bu yönü ile Vedat Türkali de bu çatışmalara ışık tutmaya çalışmıştır. Olayların özellikle içsel bir duygu olan aşk üzerinden anlatılması devletin ve bireyin konumunun daha net anlaşılmasını sağlamaktadır. Ayrıca bu aşk içerisinde bireylerin siyasette aldıkları konuma göre bir aşkın devam edip edemeyeceğinin belirlenmesi, devlet gücünün özel alana ne denli nüfuz ettiğinin ironik bir işarettir.

Merkez-çevre ilişkisi, tarihsel olarak Türkiye'de siyasal yapıların dönüşümünü anlamada kilit bir unsur olmuştur. Demokrat Parti'nin yükselişi, çevre unsurlarının siyasal temsiliyet kazanması olarak değerlendirilse de iktidar süreci içinde bu hareketin yeni bir merkez oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Roman, bu değişimi bireysel düzeyde yansıtarak, bireyin siyasal iktidar karşısındaki yalnızlığını ve çaresizliğini güçlü bir şekilde hissettirmektedir. Kenan karakterinin yaşadığı kimlik bunalımı, bireysel özgürlüğün siyasal atmosfer tarafından nasıl şekillendirildiğini gözler önüne sermektedir.

Romanda birey, özgürlük ve siyasal sistem bağlamında nasıl konumlandığı ele alınmış, merkezin çevre üzerindeki hâkimiyetinin bireysel düzeyde nasıl bir dönüşüme yol açtığı incelenmiştir. *Bir Gün Tek Başına* sadece bir dönem romanı olmanın ötesine geçerek, bireysel özgürlük ve siyasal baskı arasındaki ilişkiyi edebi bir düzlemde ele alan önemli bir eser olarak değerlendirilmektedir. Bireyin siyasal yapılar karşısındaki duruşu, tarih boyunca değişse de bireyselliğin sınırlarını belirleyen dinamikler her dönemde varlığını sürdürmektedir. Bu nedenle, romanın sunduğu tarihsel bağlam günümüz siyasetini anlamak için de güçlü bir metafor olarak okunabilir.

Sonuç olarak, toplumun siyasal olan ile ne denli iç içe olduğunun bir ispatı olarak incelediğimiz *Bir Gün Tek Başına* romanı, iktidar ve birey ilişkisinin muğlak ve iç içe geçmiş yönüne de vurgu yapmaktadır. Birey, toplumsal alanın içinde safi bir birey değil, ayrıca gönüllü ya da gönülsüz devlet politikalarıyla işlenmiş bir vatandaşdır ve en insanı duygulara bile sirayet eden karmaşık siyasi ilişkiler ağı ile donatılmıştır. *Bir Gün Tek Başına* romanında da en bireysel duyguda dahi devletin karşınıza çıkabileceği okura derinden hissettirilmiştir.

Kaynakça

- Armağanoglu, F. (2009). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Arsever, T. (2018). İki Roman, İki Bakış, Bir Siyasi Olay: Bir Gün Tek Başına ve İzmir'in İçinde" adlı romanlarda 27 Mayıs İhtilali. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 7(2), pp. 902-910. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/milliegitim/issue/36942/422521>
- Bengi, D., & Zat, E. (2021). *100. Yılında Cumhuriyet'in Popüler Kültür Haritası*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Birant, M. A., DüNDAR, C., & Çaplı, B. (2007). *Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Bozkurt, V. (1998). Cumhuriyet Döneminde Bürokrasi-Siyasal Elit-Halk İlişkileri:1923-1960. In *Cumhuriyet 1923-1998 Dönemi Değerlendirmesi* (Vol. 5, pp. 3571-3577). Ankara: Yeni Türkiye.
- Cevizci, A. (2021). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Çarıkcı, E. (2002). Menderes Döneminde Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler. In H. C. Güzel, K. Çicek, & S. Koca (Eds.), *Türkler* (pp. 623-630). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Demirel, T. (2016). *Türkiye'nin Uzun On Yılı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Demokrat Parti Programı-1946*. (2025). Retrieved from TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu: <https://acikerisim.tbmm.gov.tr>
- Doğaner, Y. (2013). *Türk Demokrasi Tarihinde Vatan Cephesi*. Ankara: Ekinoks Yayın Dağıtım.
- Everest Yayınları. (2005). *Vedat Türkalı - Tüm Yazı ve Konuşmaları*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Finn, R. P. (1984). *Türk Romanı*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Gramsci, A. (1986). *Hapishane Defterleri*. Retrieved 2025, from Word Press: <https://radikalhareket.wordpress.com/wp-content/uploads/2015/12/antonio-gramsci-hapishane-defterleri-sec3a7meler.pdf>
- Gülener, S. (2007). Türk Siyaseti'nde Merkez-Çevre İlişkilerinin Seyri ve 27 Mayıs 1960 Darbesi. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, pp. 36-67. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilgisosyal/issue/29122/311543>
- Heper, M. (2015). *Türkiye'de Devlet Geleneği*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

- Hesapçioğlu, M., & Giorgetti, F. M. (2009). Siyah Önlük Beyaz Yakanın Kökeni. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(4), pp. 1717-1750.
- Kahraman, H. B. (2012). *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi* (Vol. II). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Kalaycıoğlu, E. (1998). Türk Siyasal Sisteminde Değişim, Siyasal Patronaj ve Yozlaşma. In *Cumhuriyet; 1923-1998 Dönem Değerlendirmesi* (Vol. 2, pp. 818-825). Ankara: Yeni Türkiye.
- Karpat, K. (2007). *Türkiye’de Siyasal Sistemin Evrimi 1876-1980*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Karpat, K. H. (2009). *Osmanlı’dan Günümüze Siyasal Elitler ve Din*. (G. Ayas, Trans.) İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, K. H. (2015). *Türk Siyasi Tarihi*. (C. Elitez, Trans.) İstanbul.
- Keyder, Ç. (2013). *Toplumsal Tarih Çalışmaları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keyder, Ç. (2015). *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keyman, E. F. (2015). Şerif Mardin’i Okumak: Modernleşme, Yorumbilimsel Yaklaşım ve Türkiye. In A. Öncü, & O. Tekelioğlu, *Şerif Mardin’e Armağan* (pp. 37-63). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koraltürk, M. (2002). Türkiye Ekonomisi (1923-1960). In *Türkler* (pp. 581-597). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Leder, A. (1979). Party Competition in Rural Turkey: Agent of Change or Defender of Traditional Rule? *Middle Eastern Studies*, 15(1), pp. 82-105. Retrieved from <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00263207908700397>
- Mardin, Ş. (2008). *Türk Modernleşmesi* (Vol. 4). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2010). *Türkiye’de Din ve Siyaset* (Vol. 3). (M. Erdoğan, Trans.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2024). *Türkiye’de Toplum ve Siyaset* (Vol. 1). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özbudun, E. (2014). *Türkiye’de Demokratikleşme Süreci*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özçelik, P. K. (2010). Demokrat Parti’nin Demokrasi Söylemi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, pp. 164-187. doi:https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002176
- Özdemir, H. (2002). 27 Mayıs 1960: Darbe Mi, İhtilal Mi? In H. C. Güzel, K. Çicek, & S. Koca (Eds.), *Türkler* (pp. 15-47). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Özdemir, S. (2005). *Vedat Türkali*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Öztürk, E. (2020, Kasım). Vedat Türkali’nin Bir Gün Tek Başına Romanında 1960 Öğrenci Ayaklanması ve TKP. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, pp. 150-172. doi:<http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.46597>
- Purçak, M. E. (2018, Nisan). Vedat Türkali’nin Hayatı, Eserleri ve Sanatı. *Doktora Tezi*.
- Samsakçı, M. (2014). *Siyaset ve Roman; Çok Partili Türkiye ve Türk Romanı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Shils, E. (2002). Merkez-Çevre. (Y. Z. Çelikkaya, Trans.) *Türkiye Günlüğü*(70), 86-96.
- Şağan, A. (2014). Demokrat Parti İktidarı ve Grev Hakkı. 21. *Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, pp. 108-128. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/egitimvetoplum/issue/5126/69819>
- Timur, T. (2008). *Türk Devrimi ve Sonrası*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Tuncel, G., & Gündoğmuş, B. (2012). Türkiye Siyasetinde Merkez-Çevrenin Dönüşümü ve Geleneksel Merkezin Konumlanma Sorunu. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3), pp. 137-158. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/287280>
- Turhan, M. (2000). *Siyasal Elitler*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Türkali, V. (2019). *Bir Gün Tek Başına*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Yetim, F. (2025). *Merkez-Çevre İlişkileri Bağlamında Türkiye’de Darbe Olgusu*. Retrieved from Academia.
- Zencirkıran, M. (2016). *Dünden Bugüne Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*. Bursa: Dora.
- Zürcher, E. J. (2019). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Summary

Turkish political history has deeply affected social life in its own dynamic process. Political processes, events, personalities have also found a great reflection in the field of literature because they affect many areas of life. The main purpose of this article is to trace the period through the novel *Bir Gün Tek Başına* and to examine the political perspective lying in the background of the text. The conditions of the period and the political developments of the period will be brought to the forefront through the heroes who lived in the last years of the Democrat Party government. The effect of the center-periphery conflict on the individual's "aloneness" within society will be analyzed. Finally, the battle of the individual's "individuality", which he wants to separate from political life and the political, will be encountered in the novel *Bir Gün Tek Başına* and how the political affects a period will be analyzed. The main purpose of the study is to see how political reality can affect the individual and individuality through a novel example. Thus, it is aimed to understand the difference between the political and the individual. In this context, similarities were examined through the characters of the novel and people who lived in real life. In addition, details about the events in the background of the novel were tried to be processed. Thus, the political process was followed through a period novel and how the period was processed in the novel as a literary genre was examined.